

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՅԻ, ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ, ՅԱՐԱԿԻՅ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔՆԵՐՈՎ

Մեր վիճակը Մայր Եկեղեցի չունի, Առաջնորդարան չունի, Ազգային Մասնադարան չունի, բարձր դպրոց չունի: Ժամանակը հասել է, որ այս մասին մտածենք, հիմնադրամ կազմելու հետզհետե այս անհրաժեշտ կարիքները լրացման համար: Ուրախ ենք, որ Նիւ Եորքի Լուսաւորչի Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնն էլ մտածում է եկեղեցի ձևաք բերելու ուղղութեամբ: Բայց այս միայն Լուսաւորչի Ժողովրդի զորքը չէ, եւ ինչպիսի միայն եկեղեցի սենեակը չէ, այլ զորա հետ նաեւ Առաջնորդարան, Ազգային Տուն իւր յարակից բաժանմունքներով, որ «օջախ» եւ հնոց դասնայ մշտավատ յոյս եւ ջերմութիւն սփռելու եկեղեցւո: Հոգեւոր գաւառները մէջ ամբողջ առաջնորդութեան տարուղութեամբ: Այժմ մեր ստաճարին է, որ Երեսփոխանական ժողովը սկզբունքով ընդունէ եւ յանձնարարէ Առաջնորդարանին այդ ուղղութեամբ աշխատանք սկսել:

(Առաջնորդի գեկայց Ազգային Երեսփոխանական Ժողովին 1942 Նայ. 7-Տ, Իրավիսէնս)

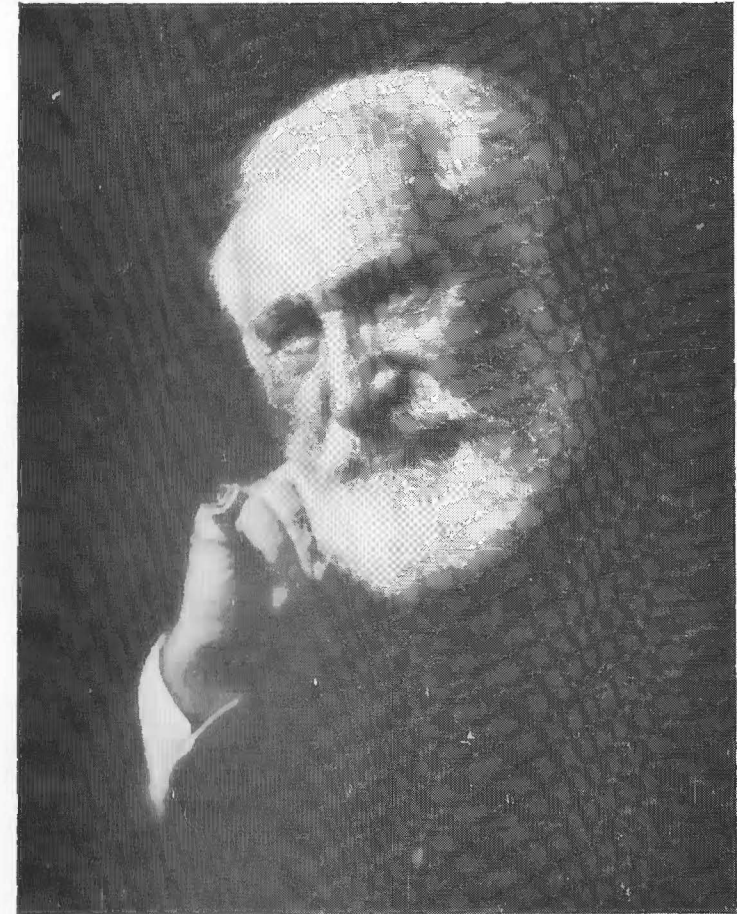
TO BE RETURNED TO THE
PUBLICITY FILE

Diocese of the Armenian Church
830 Second Avenue, N. Y. C. 10010

File: Armenian Clergy

ԳԱՐԵԳԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆՑ

Catholicos Garegin Hovsepian

**CATHOLICOS GAREGUIN
HOVSEPAINTZ**

ԳԱՐԵԳԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆՑ

CATHOLICOS GAREGUIN
HOVSEPAINTZ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԱՌԱՋՆՈՐԳԱՐԱՆԻ,
ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻՂԻԿԻՈՑ ԵՐԱՆՍՇՆՈՐՀ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ
ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՍՆԵՐՈՐԳ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱԹԹԻԻ,
ՆԻԻ ԵՈՐՔ, ՅՈՒՆԻՍ 10, 1962

*Published by
The Diocese of the Armenian Church of America
to commemorate the tenth anniversary of the passing of
the beloved Gareguin Catholicos of the Illustrious House of Cilicia.
New York, June 10, 1962*

Նորին Սուրբ Օծուրիւն Տ. Տ. Գարեգին Կարողիկոս Յովսէփեանց

ՎԱԶԳԷՆ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԲՆ
ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՒ ՎԱՄՕՔՆ ԱԶԳԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԵՒ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲ
ՀԱՄԱԶԳԱԿԱՆ ՆԱԽԱՄԵԾԱՐ ԱԹՈՒՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍՐԲՈՅ ԷԶՄԻԱԾՆԻ

ՔՐԻՍՏՈՍԱԻԱՆԴ ՍԻՐՈՅ ՈՂԶՈՐՅՆ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՒՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻՂԿԻՈՅ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ, ՊԱՏՐԻԱՐԲՈՒԹԵԱՆ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ
ՀԱՅՈՑ, ՊԱՏՐԻԱՐԲՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՐԲԻՈՅ ՀԱՅՈՑ,
ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ, ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՅ,
ՔԱՀԱՆԱՅԻՅ ԵՒ ՍԱՐԿԱՒԱԳԱՅ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ
ԺՈՂՈՎՈՅ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՒ ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ԵՒ
ՊԱՇՏՕՆԷԻՅ ԵՒ ՍԻՐԵՅԵԱԼ ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՒԱՏԱՅԵԱԼ
ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ՀԱՅՈՑ

Հայաստանեայց Եկեղեցին քրիստոնէական փառաւոր եւ հը-
ղօր եկեղեցիներէն մին է, իր հրաշափառ ծնունդով ու իր երկհա-
ղարամեայ պատմութեամբ եւ մեծադարձ հայրապետներով ու
տաղանդաշատ վարդապետներով, որոնք իրենց տաքինի վար-
քով, կեանքի սուրբ գործերով եւ հարուստ փառատեղով՝ մեր լոյս
հաւատքին, մեր ազգային գիտակցութեան ու մշակոյթին լուսա-
շող ջահերը կը հանդիսանան, հայ ժողովուրդի բազմադարեան
կեանքը ճանապարհին վրայ:

Մեր դարուն, հայ եկեղեցական մեծ դէմք մը եւ նման լուսաշող ջահ մը հանդիսացաւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ շնորհազարդ Հայրապետը՝ Տ. Տ. Գարեգին Ա. Կաթողիկոս Յովսէփեանց, որ Իր աչքերը փակեց Անթիլիասի մէջ:

Տասը տարիներ անցան այդ օրէն: Տարիներ շարունակ, Գարեգին Հայրապետը լուսաւորեց ու փառաւորեց Տանն Կիլիկիոյ պանդուխտ Աթոռը, Իր հոգևոր եւ իմացական բացառիկ շնորհներով եւ հայրենասիրական բոցավառ շունչով:

Հանգուցեալ Հայրապետը մեծ անձնաւորութիւն մըն էր իրրեւ հաւատաւոր ու ներշնչած հոգեւորական, որ Իր շուրջիններուն եւ համայն մերադէմ ժողովուրդին բուռ-բուռ բաշխեց Ս. Աւետարանի լոյսը՝ հուր խօսքերով, հուր աւիւնով:

Համակ ուղի էր Ան, անսպառ եռանդ ու փայլատաակող սուրբ մտածում:

Գարեգին Հայրապետ գիտական պայծառ միտք մըն էր արդիական ըմբռնումով, որ լոյս սփռեց նաեւ Իր ուսումնասիրած կալուածէն ներս, հայ մասննադրութեան ժառանգ թողլով մըշտական արժէք ներկայացնող աշխատութիւններ: Հայ հին եկեղեցական արուեստին եւ մանրանկարչութեան նուիրումը Իր դործերը պիտի մնան վստահական հեղինակութիւններ, այժմ եւ միշտ:

Գարեգին Կաթողիկոս մեծ եղաւ նաեւ իրրեւ եկեղեցական դործիչ եւ հայրենասէր հոգեւորական: Իր ամբողջ կեանքը Ան նուիրեց Հայ Եկեղեցիին եւ Հայ Հայրենիքին, Ազգի գերազանց շահերու բիւրեղացեալ գիտակցութեամբ:

Աւելի քան կէս դար շարունակ, այս գիտակցութեամբ տըքնեցաւ ու պայքարեցաւ, Իր արդար հոգիով կուրծք տալով ամէն աւեսակի յարձակումներուն եւ հալածանքներուն:

Հերոսացաւ Սարգարապատի ճակատին վրայ, ու ապա այլ պայմաններու մէջ, նոյն մարտը շարունակեց Տանն Կիլիկիոյ Աթոռին վրայ բազմած, նոյն ոգեկշնչումով, նոյն սղոյալին հայրենասիրական գիտակցութեամբ: Մեր դարու հայոց պատմութեան էջերուն վրայ, Իր անունը սակի տառերով քանդակուած պիտի մընայ իրրեւ ախոյեան իրաւ հայրենասիրութեան եւ հայ եկեղեցական միասնութեան:

Մեծ Հայրապետի յիշատակը, Անոր կեանքի ու դործի ուղին, եկեղեցուէն ու հայրենանուէր փաստաւոր օրինակ մը կը հանդիսանան ըստը հայ հոգեւորականներուն համար, որոնք կ'ուզեն հաւատարիմ մնալ իրենց ուխտին եւ իրենց ժողովուրդին:

Իր հայեացքը սեւեռած միշտ դէպի վեր, միշտ դէպի պայծառ հորիզոնները ոգեկան աշխարհներու, Գարեգին Հայրապետը Իր ներշնչումը տեւապէս կը ստանար Փրկչի Իջման Ս. Սեղանէն եւ Հայոց Աշխարհի երկնամերձ լեռներէն: Հայրենի Հոգին ձայնն էր, որ Իր սրտին մէջ կը արտփէր: Իր ամբողջ էութեամբ, Ան կը սիրէր ու կը պաշտէր իր հարազատ, չարքաչ ժողովուրդը եւ Մայր երկիրը Հայաստան: Կը սիրէր Հայաստանեայց Եկեղեցին իրրեւ Հայ Ազգին հրաշալի ձեռակերտը եւ երկիրաւորութեամբ կը պաշտէր, ուր սր ալ գտնուէր, աստուածակառոյց Ս. Էջմիածինը ամենայն հայոց: Գարեգին Կաթողիկոս տարիներ շարունակ Ս. Էջմիածնի անշէջ լոյսով կեանք տուաւ Կիլիկիոյ Աթոռին ու շէն պահեց պայն:

Մեծանուն Հայրապետը աւելի քան որեւէ հայ հոգեւորական, մտքի ու հոգիի գմայլելի պայծառութեամբ ու ջերմութեամբ բիւրեղացուց ու ամբաստնեց ազգային-եկեղեցական միասնութեան ուղին, այդ ուղին դաւանելով իբրեւ գերազանց գրաւակունք՝ ի սիրտս աշխարհի ցրուած պանդուխտ մեր ժողովուրդի կեանքի անվասն պահպանման: Այսօր ալ, կեանքի միւս ափէն, Ան կը շարունակէ մեզ լուսաւորել, զօրացնել ու աւաջնորդել: Կը շարունակէ նաեւ յորդորել ու սասանել բոլոր անոնք, որոնք կը շնորհը Իր գծած ուղիէն ու կը թափառին կորստեան ճամբաներու վրայ:

Տասը տարիներ անցան Իր մահէն, սակայն Գարեգին Կաթողիկոս Յովսէփեանց կենդանի է մեր կեանքին մէջ, մեր հոգիներէն ներս, եւ Իր անունը սուրբ կը պահուի Ս. Էջմիածնի լոյսերուն մէջ:

Ու բազմած է Ան մանաւանդ Երեւանի Մատենադարանի Իր աթոռին վրայ, ստաւել փառքով քան որեւէ այլ տեղ:

Կուսարնակ Հայրապետը է՛ եւ պիտի մնայ՝ ըստը գալիք սերունդներուն համար՝ բոցաշունչ պատգամ մը եւ լուսեղէն ճանապարհ մը:

«Մահկանացու ծնեալ, անմահ զիւրն յիշատակ եթող» (Խորենացի):

Ի Տէր հանգուցեալ Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Տ. Տ. Գարեգին Յովսէփեանցի մահուան տասներորդ տարիիցի աւթիւ, կը հրահանգենք մեր բոլոր նուիրապետական Աթոռներուն, թեմակալ սասնորդներուն եւ եկեղեցական ազգային իշխանութիւններուն՝ Հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել այս տարուան յունիսի 10-ին, Ս. Հոգւոյ Պալատեան տօնին, եւ ողևկուել յիշատակը մեծ Հայրապետի կեանքին ու դործին:

Թող մեր ամէնուս սրտերուն մէջ եւ Հայ Եկեղեցւոյ կամար-
ներուն տակ միշտ պայծառ մնայ մեծագործ Հայրապետի նուր-
բական անունը:

Յաւէրժական լո՛յս եւ խաղաղութի՛ւն իր անմահ հողոյն:
«Յաւիտենական յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ ելլիցի»:

Վ.Ա.ԶԳԻՆ Ա.
ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԿ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Տուաւ կոնդակս ի 12-ն մարտի
1962 Փրկչական ամի,
և ի տուժարիս Հայոց ՌՆԺԱ,
ի մայրաքաղաք Սրբոյ Էջմիածնի:
Հմր. 440

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳ

Տարւոյս Յունիս 10-ին, կը լրանայ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ հանդուցեալ
Կաթողիկոս Երջանկայիչատակ Տ. Տ. Գարեգին Յովսէփեանցի մահուան տաս-
նամեակը:

Այս առթիւ, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը, Նորին Ս. Օծու-
թիւն Տ. Տ. Վարդէն Ա. իր Մարտ 12 թուակիր Սրբատառ կոնդակով՝ կը հը-
րահանդէ, «Մեր բոլոր նուիրապետական Աթոռներուն, Թեմակայ Առաջնորդ-
ներուն եւ Եկեղեցական-Ազգային իշխանութեանց՝ հոգեհանգստեան պաշտօն
կատարել այս տարուան Յունիսի 10-ին, Ս. Հոգւոյ Գալստեան Տօնին, եւ ս-
ղեկոչել յիշատակը մեծ Հայրապետի կեանքին ու դործին»:

Արդ՝ նկատելով որ երջանկայիչատակ Գարեգին Կաթողիկոսը եղած է նա-
և Ամերիկահայոց թեմի քաղաքացիաւ եւ մեծագործ Առաջնորդներէն մին,
այսու, կը հրահանգենք մեր վիճակի հոգևոր հովիտներուն, որ Յունիս 10-ի
կիրակին, բացառիկ եւ հանդիսաւոր Ս. Պատարապոյ կը հոգեհանգստեան
կարգով յարգեն յիշատակը մեծանուն Հայրապետին, Ս. Խորանէն կարգա-
լով Վեհափառ Հայրապետի սրբատառ կոնդակը եւ քարոզի նիւթ զարձնեն
անոր եկեղեցանուէր սեւ աղլանուէր բարձրալին կեանքն ու դործը, իբրեւ
առաքելաւոր Հայրապետ մը, իբրև մարդաբնաշուք քարոզիչ մը, իբրև
սակեղրիչ մատենագիր մը, իբրև արուեստասէր զիտնական մը եւ շինարար
ու իմաստուն Առաջնորդ մը:

Կը թելադրենք մեր թեմի բոլոր համայնքներուն մէջ կազմակերպել յի-
շատակի հանդէսներ՝ նուիրուած մեծանուն երջանկայիչատակ Գարեգին Հայր-
ապետի անձին ու դործին:

«Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ ելլիցի»:

Տիրաւանդ սիրոյ սղջունիւ
Մնամք Աղօթարար
ՍԻՈՆ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
Առաջնորդ Հայոց Ամերիկայի

Ապրիլ 11, 1962 Նիւ Եորք

ԵՐԶԱՆԿԱՅԻՇԱՏԱԿ Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔԵՊՍ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ

(ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԱՄՓՈՓ ԳԻԾԵՐ)

Բարեյիշատակ Սրբազանը՝ աւագանի անունով ալ Գարեգին, ծնած է
1867, Դեկտեմբեր 17-ին, Հին Արցախի Ղարաբաղի կամ Խամսայի Մեյիբու-
թեան Զրամբերդի գաւառի Մաղաւուզ գիւղը: Վեց-եօթ տարեկանին՝ իր ծը-
նողքը կը վերադասնան հայրենի գիւղը՝ Մարապա, որ Պարսկաստանի Ուր-
միա եւ Սարմատ գաւառներէն եկած գաղթականներով հաստատուած էր
1828-ին, Ռուս-Պարսկական պատերազմէն յետոյ:

Յօրը անունն էր Վարդեա Կարապետ, իսկ մօրը՝ Խորսով, որ նոյնն է
Խորսովիդախտ անունն հետ: Մայրը ունեցած է վեց դուստր: Իրմէն յետոյ
երեք քոյրեր՝ Մինախանուժ, Նաչիտն եւ Անուշ: Մականունը կուգայ հօրե-
նական Պապ՝ Յովսէփէն, իսկ մօրենականը Հախիկըղեանց էր: Գեղարուես-
տական ճաշակը ժառանգեր է հօրմէն, որ գեղեցիկ դուզուկ եւ քամանչա
նուագող լեզու է:

Մօրը հօրեկրայր Անտոն Վարդապետ, որ Վարդապետանց կը ստորագր-
րէր, կնոջ մահէն ետք Մաղաւուզի վրայով կ'երթայ Գանձասար վանքը՝ մի-
արանելու, փոքրիկն Գարեգինի կը բերէ ալբանարան մը, ուրկէ աստղին ու-
սումը կը ստանայ գիւղի խանութպան Ասլան Ապէրի մօտ: Գիւղին մէջ վեր-
ջին ուսուցիչը կ'ըլլայ «լիտական» քահանան՝ Տէր Զաքարիա, որ ժամանակի
հասկացողութեամբ ուսումնական էր:

Մօր հօրեկրոր կարգադրութեամբ կը մտնէ Ամարասի վանքը, ուր կը մը-
նայ ասոր ամիս, կը մասնակցի երկեսիան ժամերգութեանց եւ գոց կը սոր-
վի Եկեղեցին: Հետեւեալ տարին Անտոն Վարդապետ գինը կը փոխադրէ Շուշի
Հոգևոր Դպրոցը, սրան ալիւրը հայրը կը հայթայթէր: Տարի մը յետոյ կը
ստիպուի ընդհատել ուսումը, որովհետեւ Անտոն Վարդապետ կարող չըլլար
հոգայ իր ուսման եւ աղլուստին բոլոր ծախքերը: Անտոն Վարդապետ գինը
կը գնէ Զրամբերդ գաւառի ամենէն մեծ գիւղի՝ Կուսապատի գաղթոցը, որ իր
բախտէն քանի մը ամիսէն կը գոցուի:

Սակայն տարին չըրացած, Անտոն Վարդապետ կը կարգադրէ որ պատա-
նի Գարեգին գարձեալ մտնէ Շուշի գաղթոցը: Մայիսին կը վերադասնայ Մա-
ղաւուզ գիւղը, եւ եղած ինդրանքին ընդատաջ երթալով՝ ուսուցիչ կ'ըլլայ
նոյնիսկ իրմէն մեծ աշակերտներու, սրանց կ'ըլլայ խաղակից, որովհետեւ
ինք այն ժամանակ հազիւ 14 տարեկան կար:

ԳԻՈՐԳԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ՄԷՁ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԻՒՆ

1882-ին, Անտոն Վարդապետ Գլխորդ Գ. Կաթողիկոսի կողմէ Էջմիածին կը
հրաւիրուի, եւ ամռան հրակը կը արուի պատանի Գարեգինին՝ Էջմիածին
երթալու, որովհետեւ հարաւորութեան պիտի ունենար Գլխորդեան ճեմարան

This page is sponsored by
AVAKIAN BROS. INC.

ընդունուելու : Չորս օր բեռան կասքով ճամբորդելով կը հասնի Էջմիածին , բեռը ուտին , հնամաշ աշակերտական հալոստով :

Զինք կը տեղափոխեն առաջին դասարանը եւ քանի մը ամիս յետոյ , երբ կը տեւանուի որ ինք աւելի պատրաստութիւն ունի , կը փոխադրեն երկրորդ դասարանը : Եւ տարուան վերջը ամենէն կարող աշակերտներէն մին կը հան- ղիսանայ ու կ'ընդունուի ղիշերօթիկ՝ Անտոն Վարդապետի եւ Տեղակալի բա- րերարութեամբ :

Միջնակարգ դպրոցը կ'աւարտէ 1887-ին եւ նոյն տարին կը մտնէ լսարան ձեւարանը կ'աւարտէ 1890-ին : Իրեն պատակից կ'ունենայ հետագային յայտ- նի դարձած՝ Մանուկ Արեղեան , Ստեփան Կանայեան , Աւետիս Ահարոնեան , Լեւոն Շանթ , Աւետիք Իսահակեան եւ աւելի յետոյ՝ Վոսափեան , Կարապետ Վարդ . Տէր Մկրտիչեան , Տիրայր , Յուսիկ , Գէորգ եւ Գարեգին Արքեպիսկո- պոսներ :

Ուսումնական տարւոյ վերջին ամիսներուն (1889) Արչակ Նահապետեան , Կարապետ Տէր Մկրտիչեան (վերակացու ձեւարանի) , Գէորգ Զէտրէքճեան եւ Գարեգին Յովսէփեան կ'ուխտեն նուիրուիլ եկեղեցւոյ ծառայութեան եւ սարկաւազ կը ձեռնադրուին Ներսէս Ապս . Խուտուերտեանի ձեռքով Գայիա- նէի վանքին մէջ :

Գեոեոս ուսանող վե Սարկաւազ՝ 1890-ին կը գրէ իր առաջին յօդուածը՝ «Ս . Լուսաւորիչ եւ Հայաստանեայց Ս . Եկեղեցին» վերնադրով՝ Արարատի Մարտի համարին մէջ : Յօդուածը , որ կը կարդայ Մակար Կաթողիկոս , Վե- հարան կը կանչէ հեղինակը եւ օրհնութիւն ու խրատուսական խօսքեր կ'ըսէ անոր :

Մէկ տարի կը ծառայէ իրրեւ Սարկաւազ եւ իրրեւ ուսուցիչ՝ ղիշի գրպ- րոցին մէջ , եւ յետոյ տարանի մէջ տպուած ղիշերու սրպէս սրբադրիչ : Նոյն շրջանին , ժողովրդական բանասիրութեան իր հաւաքած նիւթերը երկու հա- տորով — «Մասմայ Ծոներ» եւ «Փշրանքներ ժողովրդական բանասիրութիւ- նից» — կը տպագրուի Թիֆլիսի Հայոց Հրատարակչական Ընկերութեան կող- մէ , արժանանալով 300 օտուրի մրցանակարաչութեան : Այս երկու գործե- րը պատճառ կ'ըլլան որ Գարեգին Սարկաւազ ընդունուի իրրեւ սան , Կոմկաս- եան Բարեպօրծական Ընկերութեան , արտասահման գրկուելու , որպէս աստ- ուածարանութեան ուսանող :

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ՈՒՍԱՆՈՂ ԳԵՐՄԱՆՈՅ ՄԷՋ

Մակար Կաթողիկոսի մահէն յետոյ Տեղակալութեան պաշտօն կը վարէ Երեմիա Արքեպիսկոպոս : Այդ ժամանակ Ս . Էջմիածնի մէջ կը զուճարուի կա- թողիկոսական ընտրութեան ժողով , ուր կ'ընտրուի Խրիմեան Հայրիկ : Օր- մանեան Եպիսկոպոս ճարպիկութեամբ որպէս կատարուած իրողութիւն Գա- րեգին Սարկաւազը արտասահման սպարկելու , կը շնորհաւորէ Տեղակալին , իր գեղեցիկ վճռին համար , թէ սրտած է Գարեգինը արտասահման գրկել : Ա-

This page is sponsored by
MR. & MRS. EDWARD G. BASHIAN

տիկա պատէւ պիտի բերէ ձեզի եւ օգտակար կը լինի Մայր Աթոռին համար : Ան ալ կը հաւատուէ թէ «երկատարը է , սեղում ենք սեղարկել , Եկեղեցուն օգտակար կը լինի» :

Գարեգին Սարկաւազ Պերլին կը հասնի Օգոստոս 3 , 1892-ին եւ հին ու- սանող միաբանակից ընկեր Կարապետ Սարկաւազի թերազութեամբ ուսանող կ'արձանագրուի Լայպցիկի համալսարանին մէջ : Երկու տարի Լայպցիկի եւ երկու քուկէս տարի ալ Հայէի եւ Պերլինի համալսարաններուն մէջ կ'ուսանի աստուածաբանութեան եւ փիլիսոփայութեան պատմութեան ճիւղերը , իրեն ուսուցիչ ունենալով Լայպցիկի մէջ Հայրիկէ՝ Նոր Կտակարանի , Գութէ՝ Հին Կտակարանի , Հասուք՝ Եկեղեցական Պատմութեան , Վուսի՝ Փիլիսոփա- յութեան : Հայէի մէջ Լոքս՝ դասուանողութեան պատմութեան : Պերլինի մէջ Գաթթեան՝ Փիլիսոփայութեան : Հասանք՝ դասուանողութեան պատմութեան : Յետ քննութեան 1897-ի սկիզբը կը ստանայ Փիլիսոփայութեան Տոքթորի (ՓՀ . Տ .) Աստիճան , իբրեւ աւարտական թէյ ներկայացնելով՝ «Մի Կամքի Վարդապետութեան Ծաղման Պատմութիւնը» :

Կայցելէ եւ երկու քուկէս ամիս կ'ուսումնասիրէ Վեթֆալիայի Բիլլ- Ֆիլիա քաղաքին մօտ Բրիտանական Գիթութեան եւ բարեսիրական մեծ հաս- տատութիւնը եւ 1897 թուին «Արարատ»ի մէջ կը հրատարակէ «Եկեղեցին եւ աղքատները իննամատարութեան զործր» յօդուածաւարքը :

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ

Էջմիածին կը վերագտնայ 1897-ին եւ նոյն տարւոյ Նոյ . 30-ին կուսա- կրթօն քահանայ (արեղայ) կը ձեռնադրուի Սուքիաս Արքեպս . Պարզեանի ձեռքով , Գայիանէի վանքին մէջ : Այդ Սեպտեմբերին կը հրատարակէ ձեւա- րան՝ դասախօսի պաշտօնով :

Շատ աւելի դասեր եւ առարկաներ կ'ընդունի , քան իր նուազ եւ նազուկ աստղական վիճակը կրնայ ներել : Ստիպուած չափէն աւելի կ'աշխատի , ս- բուն հեռեանքով երկրորդ տարին նեարդային հիւանդութիւն կ'ունենայ եւ բժիշկներուն խորհուրդով կը ստիպուի ուսումնական աշխատանքը ընդհատել ու Խրիմեան Հայրիկի կարգապարտութեամբ կ'ընդունի Թիֆլիսի Ս . Սարգիս վանքի վանահայրութիւնը եւ Թեմական Կեդր . Խորհուրդի աւագ անդամու- թեան պաշտօնը՝ Գէորգ Ա . Կաթողիկոսի առաջնորդական շրջանին :

ԱՌՈՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ՓՈՒՍՆՈՐԴ ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ

Քանի մը ամիս յետոյ Խրիմեան Հայրիկ յետ կը կոչէ Գէորգ Արքեպս . Սարկեանը Վրաստանի առաջնորդութեան պաշտօնէն եւ Գարեգին Արեղային կը նշանակէ առաջնորդական փոխանորդ , սրբ կը վարէ մօտաւորապէս մէկ ու կէս տարի (1906 - 1907) : Այդ պաշտօնը սրբէ տեսակներով ալ իրեն հա- մար օգտակար կ'ըլլայ : Թիֆլիս մատուրական կեդրոն ըլլալով՝ ասիթ կ'ու- նենայ չիւրմ պահելու առաջնակարգ մատուրականներու եւ գրողներու հետ :

This page is sponsored by
MR. & MRS. GEORGE G. BASHIAN

Որոշ երեկոյ մտաւորականներ իր բով կը հասարակին: Փոխն ի փոխ մէկը կամ միւսը դասախօսութիւն կ'ընէ, զիտական, զբական, հասարակական, կամ կը կարգայ իր նոր դրած ստեղծարարութիւնը եւ մտքերու փոխանակութիւն կ'ըլլայ տրուած նիւթին մասին եւ ապա սեղանին շուրջ կը հասարակին ընթացիկ: Ատոնցմէ կ'արժէ յիշել Ղարաբոս Այալեան, Յովհաննէս Թումանեան, Արասխանեան («Մուրճ»ի խմբագիր), Մուրացեան, բժշկապետ Բաբայան, Առաքելեան Համբարձում եւ այլն: Ի միջի այլոց Յովհաննէս Թումանեան կը կարգայ առաջին անգամ իր «Մասունցի Դաւիթ»ը:

Այս հանգամանքը շատ կը նպաստէ Գարեգին Աբելայի ժողովրդական լինելուն, նաեւ քարոզներով ու դասախօսութիւններով կը վայելէ լայն համակրութիւն: Ժողովուրդին մէջ միաք մը կը ծաղի առաջնորդ ունենալ զինքը եւ հարիւրաւոր մտաւորականներ, վաճառականներ, ուսուցիչներ աչքի բացառելի կ'ուզարկեն Էջմիածին՝ Խրիմեան Հայրիկէն ինչպէս որ Գարեգին Աբելայի Առաջնորդ ըլլայ: Սակայն, 1902-ին կաթողիկոսը Էջմիածին կը կանչէ զինքը: Երևանի թեմական պարոցի հոգարարութիւնը առաջնորդին հետ 1902-ին զինք կը հրաւիրէ ընդունիլ թեմական պարոցի տեսչութեան պաշտօնը, որ կը շարունակէ մինչեւ 1905 թուականը:

ԳԵՈՐԳԻԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Կը նշանակուի (1905) վերատեսուչ Գլխորդեան ձեմարանի, ուր միաժամանակ կը դասաւանդէ աստուածաբանական եւ հնարարական ճիւղերու աւարականներ: Կ'ըլլայ խմբագրատեղ (1906-1907) Մայր Աթոռի «Արարատ» պաշտօնաթերթին, որուն կը բերէ մնայուն իր աշխատակցութիւնը: Խրիմեան Հայրիկի վախճանումէն ետք (1907) կը նշանակուի վանահայր Ս. Հովիթսի միջին վանքին, իսկ Մատթէոս Իգմիւրեանի կաթողիկոսութեան շրջանին՝ խորհրդակցական աշխատանք կը շարունակէ իր իրաւունքները, որ հոգային վանքի պատճառով ուստաղաւանութեան զխմած էր:

Կը մասնակցի Գաւնիի Տրդատայ Թախտի պեղումներուն՝ իրբեւ անգամ Պրոֆ. Մասի կողմած զիտական արշաւանքին: Կը գտնէ Տրդատ թաղաւորի յանդերձն մէկ արձանագրութիւնը Քասախ գետի սկզբնական մաս: Պրոֆ. Մասի առաջարկով կ'ընդունուի որպէս իսկական անգամ Կոստանական Հրատարական Ընկերութեան:

Կը ճամբորդէ (1911) զէպի Երուսղէմ եւ Պալին՝ ընկերակցութեամբ նըկարիչ Եղիշ Թաղէոսեանի, որ կ'արտասնկարէ Ս. Յակոբեանց վանքի եւ Պոլսոյ Այդ. Մատենագրարանի կարեւոր ձեռագիրներէն ոմանց մանրանկարները, ի մասնաւոր թաղաւորական եւ իշխանական զիմանկարները, որոնց բոլորը մաս պիտի կազմէին իր հոգակալ ՀԱՅ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՔԱՐՏԷԶ աշխատասիրութեան: Իսկ միւս կողմէն կ'ուսումնասիրէ գրչարական ու մանրանկարչական արժէք ունեցող ձեռագիրները միաժամանակ արտագրելով ա-

This page is sponsored by
MR. & MRS. DADOUR DADOURIAN

նոնց յիշատակարանները, որոնք նիւթ պիտի տային ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՔ ԶԵՆՈՒԳՐԱՅ մեծարժէք գործին շարքին:

Կը պաշտպանէ Օրմանեանի կաթողիկոսական թեմաւորութիւնը, որուն համար կը հրատարակ յատուկ զբօսիչ մը: Գիրքերու Գիտի հարարչինգհարիւրամեակին առիթով կը հրատարակուի ՇՈՂԱԿԱԹ մեծ հասարակութիւն, որուն խմբագիրներէն մին կ'ըլլայ: Կը կատարէ հնարարական ճամբորդութիւններ՝ կատարելով հետազոտութիւններ որոնցմէ մաս մը կ'ամփոփուի եռահատոր իր գործին մէջ՝ ԽԱՂԻՍԱԿԵԱՆՔԻ ԿԱՄ ՊՈՌՇԵԱՆՔԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄ ՈՒԹԵԱՆ մէջ:

Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի նախօրեակին կ'անցնի Պերլին՝ ապազբնու համար իր կարեւոր երկր՝ ՀԱՅ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՔԱՐՏԷԶ, որուն համար կ'անհրաժեշտ կուտայ 5000 մարք: Սակայն, պատերազմը սկսելուն՝ կը ստիպուի վերադառնալ Էջմիածին՝ Պալին-Մամսուն-Ամասիա-Թոքատ-Արատի գիծով, եւ ուսումնասիրելով Հայոց Կեղեցիներու մէջ պահուած ձեռագիրներն ու հնարարութիւնները: Կը հասնի մինչեւ Խանդավազ, ուրիշ կը ստիպուի անցնիլ Էջմիածին, եւ կը ստանձնէ ձեմարանի վերատեսուչութիւնը՝ նրա մինչեւ անոր փակումը (1917), անոր ի նպաստ կատարելով 180,000 սորլիի հանդանակութիւն մը:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՍՅՈՒՄ

Որպէս վարձատրութիւն իր ծառայութեանց՝ Գարեգին Վարդապետ 1917 Մայիսին՝ Գլխորդ Զեմարանի եւ Տրդայ Երուսղէմեան վարդապետներուն հետ եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի Գլխորդ Ե. Կաթողիկոսին: Յաջորդ տարի Մայիս 23-ին սեպի կ'ունենայ Սարգստապատի ձեռնադրութիւնը, որուն կը բերէ գործօն մասնակցութիւն, որպէս նոր օրերու Դեւոն Երէց, վարդապետ խորամ խորամ եւ խորախոսելով հայ արեւելքը: Իր յուշարեւած արիւթեան համար կը պարգևատրուի քաջութեան ԳԵՈՐԳԻՆՍԿԻ բարձր շքանշանով: Կարսի անկումին՝ որպէս բանագնաց՝ կ'աղտակ պաշարուած հայ ժողովուրդը վերահաս ջարդի Զանգարատի շրջանի հայ կատարելութիւնը կը զարդարէ իր կուրծքը Սպայից Քաջութեան Ապրտակ Խաչի համարժէք ժապաւնով:

Կը բացուի (1920) Երևանի Համալսարանը, ուր կը կարգուի ուսուցչատեղ հայ արտեստի եւ հնարարութեան ամպլոններուն: Եսին թուականներուն կը գործակցի ճարտարագետ Այ. Թումանեանի եւ Ալխարբէկ Քալանթարի, որոնց հետ կը կազմէր երբորդ անգամը Հայաստանի Հնարարական Պահպանութեան կամիտէին:

1921 - 1934 ՇՐՋԱՆ

Կը նշանակուի (1921) Խորհրդային Հայաստանի Գիտութեանց Ինստիտուտի զիտական անգամ, հրատարակելով ԲԱՆԻՆԻ ժողովածուի առաջին մեծ հատորը՝ Կաճառի միւս անգամներուն հետ: Էջմիածինը 1924-ին զարձակ կը մասնաւորի նիւթական ծանր կացութեան: Ինքը կը ստանձնէ հանգա-

This page is sponsored by
MR. & MRS. JACK DADOURIAN

նակութեան գործը եւ կարող կ'ըլլայ հաւաքել 120,000 ուրբի, որով կ'ապահովուի Մայր Աթոռին մէկ տարուան ելեմուտքը:

Կը բարձրանայ (1925-ի ամառը) Արարածի զագաթը, որուն նկարագրութիւնը կ'ընէ ԱՐԱԳԱԾԻ ԳԱԳԱԹԻՆ Ի ԽՆԴԻՐ ԼՈՒՍԻՈՐՁԻ ԿԱՆԹԵՂԻՆ գործին մէջ, որ աւանձին զբքոյիով կը տպագրուի 1941-ին: Գլխաւորն է. Կաթողիկոսի օրով կ'ըլլայ Գերազոյն Հոգեւոր Խորհուրդի անդամ եւ Միաբանական Ժողովի նախագահ: Լենինականի մեծ երկրաշարժի (1926) ժամանակ՝ Կաթողիկոսի կողմէ ինք կը զբաղուի աղէտին վայրը՝ ժողովուրդին սիրտ տալու եւ մխիթարելու:

Կ'ընտրուի (1927) առաջնորդ Ռուսաստանի, Խորհի եւ Նոր-Նախիջևանի թեմին: 1932-ին կը նպաստէ Խորհրդային Կաթողիկոսի ընտրութեան յաջողութեան, իսկ ինք կ'ընտրուի Գերազոյն Խորհուրդի անդամ եւ Հայրապետի հրամանով կը նախագահէ անոր նիստերուն:

Կը նշանակուի (1934) Լիազոր Նուիրակ եւ Ներկայացուցիչ Հայրապետի, որովհետեւ այս ելէ հայ զաղութները եւ յատկապէս դարձան Հիւս. Ամբրիկայի մէջ յատուկ կեանք կեդեցական պառակտումը: Յաջորդաբար կ'այցելէ Ռուսաստան, Պոլսի, Վիեննա, Փարիզ, Երուսաղէմ, Եղիպտոս, Լիբանան, Սիւրիա, Իրաք, կրկին Եղիպտոս, Յունաստան, Ֆրանսա, Լոնտոն եւ հուսկ ապա Միացեալ Նահանգներ, իր հետ պտոյններով Աստուծոյ խօսքն ու Մայր Հայրենիքի եւ Մայր Աթոռի սէրը: Կը հանդանակէ 35,000 տուրք, անով նորոգելու համար էջմիածնի Մայր Տաճարը:

ԱՌՍՁՆՈՐԴ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅՈՅ

Գարեղին Արքեպիսկոպոս Ամբրիկա կը ժամանէ 1936 Ապրիլ 8-ին, իրբեւ Հայրապետական Լիազոր Նուիրակ: Թեմի Ազգային Երեսօրհանական Ժողովը Սեպտ. 4, 1938-ին զինք կ'ընտրէ իրբեւ առաջնորդ: Թէև հաստատումը կը յստակ մինչեւ Մայիս 5, 1939, սակայն նոյն տարուոյն Յունիսի սկիզբը ան ետանդագին կը ձեռնարկէ իր պաշտօնին: Կը բառնայ Առաջնորդարանի բարձրագոյն տուրքներու պարտքը, կը հաստատէ ԼՈՒՍԻՈՐՁԻ ԼՈՒՍԱՅԻ եւ Առաջնորդարանի Օժանդակ Միութեան ՄԻ ՏՈՒՄ ԻՒՐԱՔԱՆՁԻՐ ԱՆՀԱՏԷ տարեկան տուրքերը: Ամէն տարի պարբերաբար հովուական այցելութիւններով կը քաջալերէ համայնքները, հողաբարձութիւնները, եկեղեցասէր տիկնանց միութիւնները եւ այս կերպով կը յաջողի այս եւ տալ Թրոյի, Պինկհամթի, Պրիմիթի, Պոստոնի, Լոյսի եւ Ռոթթերֆորտի եկեղեցիներուն պարտաճանաչումները: Կը զնուին նոր եկեղեցիներ եւ իր ձեռքով կ'օծուին Ն. Ֆրյառէֆիոյ, Ուէսթ Ալիսի, Նիւ Պրիմիթի եկեղեցիները: Կը նորոգուին եւ կը բարեկարգուին Փրոպիտէնի, Պոստոնի, Փէթրոսի եկեղեցիները: Կը կառուցուի նահատակ Դուրեան Արքեպիսկոպոսի մատուռը Տիար Հայկ Գալուքեանի ջանքերով, եւ շիրմաքարը կը հոգացուի Դեւոյ Դուրեան Յիշատակաց Տիկնանց օժանդակութեամբ, եւ շիրմաքարին հայկական ոճով զար-

դագրութիւնը կուտայ Առաջնորդ Սրբազան Հայրը: Նախքան առաջնորդ ընտրուելը արդէն օժանձ էր Նիւ Եորքի Ս. Խաչ եկեղեցին:

Քառամեայ պաշտօնավարութեան շրջանին այս նիւթական կարեւոր գործերէն զատ՝ աւելի հիմնական եւ աւելի աշխատութիւններով կը բարեկարգէ Առաջնորդական Աթոռը: Կը վերակազմէ Ազգ. Կեդրոնական Վարչութեան Խորհուրդները. — Ուսումնական եւ Տնտեսական: Կը նշանակէ այցելու հովիւներ, կը թափան ահսուչ: Կը հրատարակէ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ ԵԿԵՂԵՅԻ պաշտօնաթերթը, կը հաստատէ ժողովրդական Լսարան, Եկեղեցականներու Համագումար, Հոկտեմբեր ամիսը կը հաշակէ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՄԻՍ, եւ կը մըտալրէ հիմնել բարձրագոյն վարժարան մը՝ պատրաստելու համար ուսուցիչներ եւ եկեղեցականներ:

Համազգային քննիչով իր զործերուն մէջ նշանակելի կը մնայ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ ԱՆՁՆԱՍԻՈՐԴԻ կազմակերպութիւնը, որ մէկ տարուան ընթացքին շուրջ 120,000 կը հանդանակէ Կարմիր Բանակի եւ պատերազմի աղէտեայ ազգակիցներու համար: Երկրորդ հանդանակութիւն մը կը կատարուի ՍՍՍՌԻՅԻ ԴԱԻԹ ՀՐԱՍԱՅԻՐՈՒ ԶՕՐԱՄԻՒՆԻՆ համար եւ հաւաքուած դումարը կը հասնի 85,000 տուրքի, որուն 25,000 տուրքը Գալիֆօրնիայի հայութիւնը կը նուիրէ:

Կը կազմակերպէ ասոնկատարութիւններ՝ նախընտրած ՍԱՄԱՅ ԵՌԵՐՈՒ ՀԱԶԱՐԱՄԵԱԿԻՆ եւ ՎԱՐԴԱՆԱՆՅ ԴԻԻՅԱՋՆԱՄԱՐՏԻՆ, ինչպէս նաեւ դեղարուեստական ձեռնարկներ՝ յողուտ Առաջնորդարանի Օժանդակ Միութեան:

Վարչական այլքան բարձրագոյնի ծանր աշխատանք տանելով հանդերձ՝ իմաստուն Առաջնորդը կը լուսաւորէ իր բանասիր հօտը իր հոգեւոր քորոյններով ու հայրենաշունչ բանախօսութիւններով, կը ստորագրէ բարձր մակիւ յողուածներ «Հայաստանայց Եկեղեցի»ի եւ ուրիշ սրբերութեան ընդ մէջ, հիացում ասթելով զինքը շրջապատողներուն ու իր զործակիցներուն, որոնք իրմէ կը ստանային այլազան-եկեղեցական զործերու նուիրուելու ներշնչումը:

Կրկին կ'ընտրուի Կաթողիկոսութեան Պատգամաւորական Ժողովը միաձայնութեամբ զինք կ'ընտրէ (Մայիս 10, 1943) Կաթողիկոս: Այդ օրերուն կը մըտածուի ասեւ իր յարեանը: Հանուր Ամերիկայի հայութիւնը սղեւորութեամբ կը պանծացնէ ՄԵՐ ՅՈՒՅՆԱՆԵՐԸ:

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵՐԻ ՏԱՆԵ ԿԻՎԻԿԻՈՅ

Ընարեալ Կաթողիկոսը, պատերազմի հետեանքով, սակցած անապահովութեան պատճառով, հայրի կը կարողանայ 1945 Յունուար 21-ին, պատերազմական բնանատար նստով ճամբորդել զէպի իր Աթոռը: Ծամբուն վրայ կը հանդիպի Եղիպտոս եւ Պաղեստին, ուր կ'արժանանայ մեծ արանքներու: Լիբանան մուտք կը զարձէ Մարտ 23-ին, ուր իրեն կ'ընծայուի սրտական ու ժողովրդական արքայական ընդունելութիւն:

Կաթողիկոս կ'օծուի 1945 Ապրիլ 8-ին, Անթիլիասի Հայոց Կաթողիկոսա-

րանի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ Մայր Տաճարին մէջ, ի ներկայութեան պետական տեղական թէ օտար ներկայացուցիչներու եւ ժողովրդեան հոծ բազմութեան: Ապրիլ 22-ին, Սիւրիական Հանրապետութիւնը իրեն կը շնորհէ ՍԻՆՐԻԱԿԱՆ ՄՈՒՄԻՍԹԱԶ բարձրագոյն աստիճանի Պատուոյ Նշանը՝ ի գնահատութիւն իր մատուցած ծառայութեանց:

Անդրանիկ Պատարադը կը մատուցանէ 1945 Մայրիլ 29-ին եւ Յունիս 5-ին կը մեկնի ղէպի էջմիածին, նախագահելու համար Կաթողիկոսական ընտրութեան Պատգամաւորական Ժողովին, որ միաձայնութեամբ Կաթողիկոս կ'ընտրէ Այլընտիր Տեղակալ Տ. Գէորգ Արքեպս. Չէօրէքճեան, որուն օժման կարգը կը կատարէ Գարեգին Կաթողիկոս 1945 Յունիս 24-ին, Ս. էջմիածնի Մայր Տաճարին մէջ, իր շուրջ ունենալով էջմիածնական եւ Կիլիկիան արքեպիսկոպոսներ ու եպիսկոպոսներ:

Հայաստանի կառավարութեան կողմէ իրեն տրամադրուած օգնանալը՝ իր չբախմբով կը մեկնի Թեհրան, ուր կ'այցելէ Ծահլին, որ մեծապայելու է ընդունելութիւն կը սարքէ ի պատիւ իրեն: Թեհրանի մէջ կ'օժէ նորակասուց Ս. Աստուածածին եկեղեցին՝ Օրոստոս 7-ին եւ կը հասնի Անթիլիաս:

Լիբանանի Հայութիւնը, 1948-ին կը տօնէ իր Յարեւանը՝ սրանձայնելով իր վաթսուներեակ եկեղեցական, զիտական ու դրական գործունէութիւնը, եւ ծննդեան ու վաթսուներեակ ու քահանայութեան Յիսնամեակը: Հանդիսութեանց ներկայ կ'ըլլայ Լիբանանի Նախագահը՝ Վարչապետին ընկերակցութեամբ: Այդ առթիւ իր կուրծքը կը դարձնուի Լիբանանեան ՄԱՅՐԻՒ Ա. ԿԱՐԳԻ շքանշանով:

Իր կաթողիկոսութեան շրջանին՝ Երանաշնորհ Գարեգին Հայրապետ, կը դորացնէ Դպրեմանքը, անոր կողքին բանալով Քահանայից Դասարան մը, և սուպատիկելով աշակերտութեան թիւը եւ հրաւիրելով պատրաստուած դասախօսներ: Յատուկ ուշադրութիւն կը դարձնէ Դպրեմանքէն շրջանաւարտ երիտասարդ եկեղեցականներու համալսարանական ուսումը ջամբելու, եւ ասոր համար խումբ մը խոստովանելի հոգեւորականներ կը զրկէ Ամերիկա եւ Եւրոպա:

Չարկ կուտայ Տպարանին, անոր կողքին հաստատելով կազմատուն մը: Բովանդակալից կը դարձնէ ամսադիր ՀԱՍԿ պաշտօնաթերթը, որուն ծաւալը կը կրկնապատկուի: Կը հրատարակէ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՍԿ ՏԱՐԵԳԻՐԲԸ, պատկառելի բովանդակութեամբ: Կը ստրագրուի ըստմաթիւ զիւրքեր: Կը ճոխացնէ Մատենադարանը:

Կը կազմակերպէ Ժողովրդային Լսարանը, Ուսուցչական Համադրամարներ — ասորեայ զարդներու եւ Կիրակնօրեայ Վարժարաններու, Կաթողիկոսարանի Գեղարուեստական Օր, Հնադիտական եւ Հայ Արուեստի Յուլյահանդէս, Վարդանանց Դիւցադնամարտի 1500 ամեակի Բացման եւ Փակման հանդիսութիւններ: Հոկտեմբեր ամիսը կը հռչակէ Մշակույթի Ամիս: Կը կատարէ եպիսկոպոսական օժուժ, Միւսնորհնէք, կը յաջողան Ներկայիցի նուիրուած հանրանկատութիւնը եւ կ'օրհնէ Հայրենիք վերադարձի նուիրական ձեռ-

This page is sponsored by
MR. & MRS. HAIK KAVOOKJIAN

նարկը, անձամբ բարձրանալով նաև եւ իրախուսելով ներկայիցի իր զաւակները:

Կը զնէ Յովսէփեան Կալուածը Պէյրութի Ծարա Համրա պողոտային վերայ. վանքի մէջ շինել կուտայ Դպրեմանքի նոր շէնքը՝ Թանգարան-Մատենադարանի յարակից իր բոլոր բաժիններով, նուիրատուութեամբ Կիլիկիայի Կիլիկիական Հիմնադրամին, իսկ Պրոֆ. Մայրիլ մուտքի բարձունքներէն միոյն վրայ՝ 52,000 քառակուսի մեթր տարածութեան վրայ, Կաթողիկոսարանի Ամարանոցը՝ Դպրեմանքի յարակից ընդարձակ շէնքով եւ Մատուցով մը, նուիրատուութեամբ մանչեսթրարեան Մարքոյ Պաքրճեանի եւ Պէյրութահայ Պրն. Երուանդ Տէմիրճեանի:

Կաթողիկոսարանը իր օրով իսկապէս կը դառնայ Մշակույթի Կեդրոն մը: Իր այլևոր տարիքը եւ իր ծրարելներուն հսկայութիւնը նկատի ունենալով՝ կը ծրարէ ճամբորդել ղէպի Եւրոպա՝ հանդիպումներ ունենալու մեծահարուստներու հետ, եւ իր ծրարելները անոնց պարզելու եւ անոնցմէ օժանդակութիւն խնդրելու: Կ'ըլլէ Նիդրլանդ (1950 Մայիս 12), ուր կ'ունենայ սրտի ծանր տուժանք մը Մայիս 9-ին: Բժշկիչներ կը յանձնարարեն վերադառնալ Աթոս, բայց ան կը շարունակէ իր ճամբորդութիւնը: Կը հասնի Եւրոպա եւ Աթոս վարապատնալով կը յօռուի ստեղծագործ աշխատանքի: Երբ կը զբէր յառաջարանը ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՍԿ ՏԱՐԵԳԻՐԲԸ Բ. ՀԱՏՈՐԻՆ, դարձեալ սիրտէն վերաւոր կ'իյնայ անկողին, 1950 Դեկտ. 23-ին: Հիւանդանոցէն կը վերադառնայ Աթոս՝ առողջութիւնը բոս բաւականին վերադառնալ: Տասնութ ամիսներու պարբերական ապաքինումի եւ նոր տաղանդներու շրջանէն ետք, վերջապէս Ան կ'աւանդէ Իր բարի հոյին Աստուծոյ, 1952 Յունիս 21-ին, Ծարաթ առաւօտեան ժամը 5:40-ին: Կը թաղուի 1952 Յունիս 6-ին, Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ Մայր Տաճարին կից, կաթողիկոսներու զերեկմաններուն յատկացուած անկիւնին, Տ. Սահակ Բ. խապայեան եւ Տ. Պետրոս Սարաճեան կաթողիկոսներու զերեկմաններուն միջեւ:

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

Սոյն կենսագրական զիւրքը ամփոփումն են՝ Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Ս. ԱՐԳԵՊՍ. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ, ԸՆՏՐԵԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻՒԼԿԻՈՅ զրբոյկին, որ հրատարակուած է Այնոր Քահանայութեան Յիսնամեակ Յարեւանի տունակատարութեան աթիւ, 1943 թուականին, Ամերիկայի Յարեւանի Կեդրոնական Յանձնաժողովի կողմէ, եւ 1952 Յունիս-Սեպտեմբեր, թիւ 7-9 «ՀԱՍԿ» ամսաթերթին մէջ Երեւան ընդհանուր կենսագրականին, որուն առաջին մասը կը հասնի մինչեւ 1900-ական թուականներու սկիզբը, Տ. Գեղեցիկ Վրդ. (այժմ Եպս.) Փոքրեան զրբ առած է Երանաշնորհ Գարեգին Կաթողիկոսի պատմածէն, 1942 Փետր. 21-ին, Տիգրան Տասուրեանի բնակարանին մէջ, ի Եանքրոս, Նիւ Եորք, եւ որուն երկրորդ մասը, որ կը հասնի մինչեւ Երջանկայիչատակ Գարեգին Հայրապետի վախճանումը, 1952 Յունիս 21, պատրաստած է Հոյ. Տ. Գեղ. Մ. Վրդ. (այժմ Եպս.) ձերեճեան:

This page is sponsored by
MR. & MRS. DIKRAN MISSIRLIAN

ՅՈՒՑԱԿ՝ ԳԱՐԵԳԻՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՏՊՈՒԱԾ ԳԻՐՔԵՐՈՒ

- 1.— ՍՍՍՄԱՅ ԾՈՒԵՐ, Մասունցի Դաւիթ, Ժողովրդական լէպի երկու լարիանոններ, Աբարանի եւ Մսկայ բարբառներով, հրատարակութեան թիֆլիսի Ընկերութեան Հայ Գրքերի Հրատարակութեան, 1932, Ժ+151 էջ:
- 2.— ՓՇՐԱՆՔՆԵՐ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, Ժողովրդական նիւթեր, Գիրք Գ., հրատարակութեան թիֆլիսի Ընկերութեան Հայ Գրքերի Հրատարակութեան, 1892, 139 էջ:
- 3.— ԽՈՍՐՈՎԻԿ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉ ԵՒ ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ ՆՈՐԻՆ, Վաղարշապատ, տպարան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի, 1903, 200 էջ:
- 4.— ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՕՐՄԱՆԵԱՆ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ, Թիֆլիս, տպարան Օր. Ն. Աղանանցի, 1908, 30 էջ, և Բ. տպարաններ, թիֆլիս, տպարան Վրաց Հրատարակչական Ընկերութեան, 1911, էջ 54:
- 5.— ԳՐՉՈՒԹԵԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԸ ՀԻՆ ՀԱՅՈՅ ՄԷՉ, Մասն Գ., Քարակչ Հայ Հնազանդութեան, (Հայ Գրի Գիտի 1500 ամեակի առթիւ), Վաղարշապատ, տպարան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի, 1913, 52+95 տախտակով:
- 6.— ԽԱՂԲԱՆԵԱՆՔ ԿԱՄ ՊՈՒՇԵԱՆՔ ՀԱՅՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՉ, Պատմագիտական ուսումնասիրութիւն, Մասն առաջին, Վաղարշապատ, 1928, ԺԴ+304 էջ:
Նոյնի Մասն Երկրորդ, Հողերը Կեդրոններ եւ Գլածորի բարձր Դպրոցը Պոռչեանց Իշխանութեան մէջ: (Պատկերած Երուսաղէմի «Սրբոց Թարգմանչաց-Դուրեան Գրական» մրցանակով), Երուսաղէմ, տպարան Սրբոց Յակոբեանց, 1942-1944, 229 էջ:
- Նոյնի Գ. Հատոր, Յաւելուած Ա. Արձանադրութիւններ, Յաւելուած Բ. Յիշատակարաններ, Յաւելուած Գ. Մատենադրական Հատուածներ. (Պատկերած Երուսաղէմի «Սրբոց Թարգմանչաց-Դուրեան Գրական» մրցանակով) Նիւ Եորք, 1942-1943, երկսիւնակ էջ ԼԱ+248:
- 7.— ՆԻԻԹԵՐ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ, Պրակ Ա. 1. Վախտանդ Որդի Ումեկայ, 2. Իդնատրոս Մանրանկարիչ եւ Շոթոսիանց Տոհմը, 3. Հաղարտի Դպրոցի Մի Գլուխ Գործոց (Գետաչէնի Աւետարանը), Երուսաղէմ, Տպարան Սրբոց Յակոբեանց, 1935, էջ 75:
Նոյնի Պրակ Բ.— 1. Կոստանդին Ա. Կաթողիկոս, 2. Մի ձեռագիր Աւետարան, 3. Դարձեալ Իդնատրոս Հոսոմոսցի Մանրանկարչի մասին: Նիւ Եորք, 1943, էջ 66:
Նոյնի Պրակ Գ.— 1. Պաղաւանքը եւ Գմբեթաւորումը Նախնական Հայ Տաճարների, 2. Գերեզմանական Կոթողներ եւ նրանց Հնազանդական Արժէքը Հայ Արուեստի Պատմութեան Համար, (նոյնը անգլերէն թարգմանութեամբ, բնագրի հետ, առանձին հրատարակութիւն) Նիւ Եորք, 1944, էջ 136, անգլերէն բնագրով հրատարակութիւնը, էջ 136+62:

This page is sponsored by
MR. & MRS. PUZANT PIRANIAN

- Նոյնի Դ. Պրակ, (Մանր Արուեստի Մնացորդներ, Անթիլիաս, 1952-1953 (ընդ մամուլ):
- Նոյնը Պրակ Ե.— 1. Էջմիածնի Տաճարի Նկարազարդումն ու Ծաղկազարդումը Ժէ-ԺԸ. դարերում, 2. Հատուած Սիմէոն Ա. Երեւանցի Կաթողիկոսի «Դաւթար»-ից, 3. Պատմութեան Ղուկաս Կաթողիկոսի (Մայր Աթոռի Դիւանից), Անթիլիաս, 1951, էջ 63:
8.— ԿԵԱՆՔԻՍ ԱՄԵՆԱԴԹԱՍՈՍ ՕՐԸ ԵՒ ԵՐՁԱՆԿՈՒԹԵԱՆՍ ՐՈՊԷՆ, Նիւ Եորք, 1943, և Գոհարէ, 1945:
9.— ԴԷՊԻ ԼՈՅՍ ԵՒ ԿԵԱՆՔ, Քարոզներ, դրական-դեղարուեստական եւ իմաստասիրական յօդուածներ: Անթիլիաս, 1947, էջ 326:
10.— ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՔ ԶԵՌՍԳՐԱՅ, Ա. Հատոր, (Ե. դարից մինչեւ 1250 թ.), աշխատակցութեամբ Ս. Սիմոնեանի, Անթիլիաս, 1951, էջ ԻԹ+1265:
Նոյնի Հատոր Բ. (1251-1300 թ.), աշխատակցութեամբ Սիմոն Սիմոնեանի, Անթիլիաս, 1952-1953 (ընդ մամուլ):
11.— ՀԱՒՈՒՅ ԹԱՌԻ ԱՄԵՆԱՓՐԿԻՉԸ, Երուսաղէմ, Տպարան Սրբոց Յակոբեանց, 1937, էջ Ժ+110:

ԱՆՏԻՊ ԳՈՐԾԵՐ

- ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՔ ԶԵՌՍԳՐԱՅ, անտիպ կը մնան առնուազն երկու հատորներ:
- 2.— ՀԱՅ ԳՐՉՈՒԹԵԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԸ ՀԻՆ ՀԱՅՈՅ ՄԷՉ: Պէտք ունի լրացման եւ խմբագրման, «Յիշատակարանի Զեռագրաց» ղործի լրակատար օգտագործմամբ:
- 3.— ՔԱՐՏԷԶ ՀԱՅ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՉՈՒԹԵԱՆ. Վեհափառ Հայրապետի դրուխ-դործոցը, բազկայած՝ 120 դուրանը մեծ ու փոքր եւ 2500-3000 սեւ մանրանկարներէ: Պէտք է ղրուի ներծական մասը: Օր. Սիբարիի Տէր Ներսէսեանի վերահսկողութիւնը անհրաժեշտ է տպարանութեան ժամանակ:
- 4.— ՆԻԻԹԵՐ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ, հաւանաբար երեք պրակներ (Զ-Ը), իբրեւ շարունակութիւն տպուած Ե. Պրակի:
- 5.— ՀԱՅ ՎԻՄԱԿԱՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ (դասաւորելի եւ խմբագրելի):
- 6.— ՔԱՐՈՉՆԵՐ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ՈՒ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐ:
- 7.— ՕՐԲԵՂԵԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ (անաւարտ):
Վերեւ առելիք ամփոփ ցուցակը Գարեգին Հայրապետի տպուած եւ անտիպ զիրքերուն: Երջանկայիշատակ Հայրապետը ղրած է նաեւ դիտական, բանասիրական, ղրական, կրօնական եւ եկեղեցադիտական ըստաւորակութեամբ հարկելի աւելի կարեւոր յօդուածներ: Տպուած, անտիպ ղործերուն եւ յօդուածներուն ցուցակը կազմած է Արտակ Եղիսիպոս Սմբատեան:

This page is sponsored by
MR. & MRS. HAROUTUNE G. TATOSIAN

ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ՝ ԵՐԱՆԱՇՆՈՐՀ ԳԱՐԵԳԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Աստուծոյ շնորհած ամենամեծ պարգևեր մեր ժողովուրդին՝ Հայց. Եկեղեցիին է, որի համար մեր հայրերը այնքան սրբաբարեացի են թափած, որ հոգեւթիւնները կատարած: Նա օրհնութիւն է եղել մեր անցեալի մէջ, մեր ապագային եւ հոգեւոր կեանքի պահպանութեան մէջ դարերի ընթացքում. այժմ էլ իւր կարեւոր դերն ունի կատարելու հայ կրօնն ու աստուածապաշտութիւնը՝ տիրուքի հայութեան մէջ վաստակելու՝ հայ հոգու եւ աւանդութեան պահպանման հրեշտակը լինելու: Երախտագէտ լինինք եւ խորապէս դիտակցելով՝ Աստուծոյ այդ շնորհին համար: Երախտագէտ լինինք դիտակցութեամբ զէպի մեր հոգեւոր Մայրը, որ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին է: ... Նա մերն է, մեր ապագային եկեղեցին եւ մեր ապագային ամենամեծ ստեղծարարութիւնը, ամենամեծ ժառանգութիւնը մեր նախնեաց թողած:

«Հասկ», 1952 Յուլիս - Սեպտ.

ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՊԻՏԻ ՄՆԱՅ ԱՅՆՏԵՂ, ՈՒՐ ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ Է՝ ՄԵՐ ԱՌԱՔԵԼԱՇԱԽԻՂ ԼՈՒՍԱՒՈՐՁԻ ՁԵՌՔՈՎ

Այս մտքերն ու հանդամանքները կամեցանք փոքր ինչ պարզել պատմական իրողութիւնները եւ հայեացքները վերլուծութեամբ եւ յանձնարարել մեր Սփիւռքի Հայութեան ուշադրութեան, ի նկատի ունենալով որ ոչ խաւերի մէջ երբեմն երեւան եկած թիւր կարծիքները՝ էջմիածնի Հայրապետական Աթոռի իրաւունքները փոխանցելով եւ միացնելով Կիլիկիոյ Աթոռի հետ: Ըստ մեզ այդպիսի մտքերի արծարծումը ոչ միայն հակապատմական է, հայ եկեղեցու ծաղման եւ հաստատութեան աւանդութիւնների եւ հոգու զէմ մեղանջում, այլ եւ վնասակար: Հայց Հայրապետութիւնը պիտի մնայ այնպէս, որ հաստատուած է մեր առաքելաւոր Լուսաւորչի ձեռքով, որտեղ Ներսէս Մեծեր, Մահալ Պարթեւներ, Ս. Մեսրոպներ են դարձել եւ նրանց կողմից կազմակերպուել եւ կենդանի ներդրութեամբ հաստատութիւն դարձել, իբրեւ զեկալար եւ առաջնորդ հայ ժողովուրդի հոգեւոր կեանքի եւ մշակոյթի: Հայրենիքից դուրս աթոռի հաստատութիւնը զժրարել, պատմական հանդամանքները արդիւնք է, եւ ենթակայ օտար ազդեցութիւնների եւ այսպիսի, ինչպէս Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան պատմութիւնն է ցոյց տալիս հէնց թաղաւորութեան կանգուն ժամանակն իսկ:

«Հայց. Եկեղեցի», Յուլիս, 1940

ՄԻԱՅ ԵԼՔԸ

Մենք չենք կարող իբրեւ Ամենայն Հայց Հայրապետի ներկայացուցիչ, լինել այն եկեղեցիներում, որոնք չեն ենթարկուում վերին իշխանութեան կարգապահութեան, մասնակցել կախարակալ քահանաների եւ նոյն իսկ կարգա-

This page is sponsored by
GENERAL & MRS. SARKIS ZARTARIAN

լործների ձեռքով կատարած ժամապաշտութեան, եկեղեցական խորհուրդներին, առանց միասնականութեան եւ խանդարուած կարգաւորութեան վերականգման: Տարրական կարգապահութեան եւ օրինական հասկացողութեան թելադրութիւնն է այլ, որ պարզ պիտի լինէր ամենքի համար: Չէինք կարող զործակից լինել այնպիսի երեսփոխանական ժողովի, որ հաստատուած չէր եւ իւր զոյութիւնը շարունակում է առանց Հայրապետական իշխանութեան: ... Ուստի մնում է մի ճանապարհ միայն, որ խոհեմութեան եւ զգաստութեան ճանապարհն է. ինքնաբերաբար լուծել անվաւեր երեսփոխանական ժողովն ու նորանից բղխած կեղծոնական վարչութիւնը եւ եկեղեցիների կառավարութիւնը անպայման կեդրով յանձնել մեզ:

«Հայց. Եկեղեցի», 1940, Յուլիս

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆԸ

Անշուշտ, Կիլիկիոյ Հայրապետական Աթոռը մեզ համար նոյնպէս արժէքաւոր է, անբախտելի մասն է այն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ամբողջութեան, ինչպէս Երուսաղէմի եւ Կ. Պոլսոյ պատրիարքութիւններն են, իրենց ներքին եւ տեղական ինքնիշխանի նկատմամբ անկախ, բայց դաւանաբանական-ծիսական եւ արտաքին եկեղեցիների հետ ունեցած յարաբերութեան մէջ ենթակայ ամբողջութեան դրուի Հայաստանեայց Ընդհանրական, կամ ինչպէս սովորական է դարձած սեւել, Ամենայն Հայց Կաթողիկոսին: Վերոյիշեալ մեծ աթոռների դահալաները զործակից են Ընդհանրական Հայրապետին եկեղեցական կարեւորագոյն ինքնիշխանի մէջ, բայց սա է ազլային-եկեղեցական մեծ ժողովների նախապահը, հրաւիրողն ու կազմակերպողը, կանոնական որոշումների հրատարակողն ու հարկաւոր ժամանակ լուսարանողը, մեր եկեղեցական միութեան զլուրը:

«Հայց. Եկեղեցի», Յուլիս, 1940

ՆԱՀԱՏԱԿԱՅ ՏՕՆ

Մեր ժողովուրդի առաջաւորները, եպիսկոպոսներն ու վարդապետները, մտաւորականներն ու մատենագիրները խորհուրդեցան անյայտ վայրերում, որոնց վրակները մնացին անթաղ, «ցամաքեցան» եւ փոշիացան անապատների եւ դաշտերի մէջ: Աւերակների վերածուցանման մեր եկեղեցիներն ու վանքերը, ճարտարապետական կոթողները, բարեղն քաղաքներն ու զիւղերը անբնակ, մշակութային գանձերը կոյուստուցան կամ ոչնչացան: Արմատախիլ եղան ժողովրդական բանահիւսութեան, երգերի եւ աւանդութիւնների, ժողովրդական բանահիւսութեան, երգերի եւ աւանդութիւնների, ժողովրդական արուեստի հիմունքները, որոնք պրիւրներն են ամենայն ժողովրդի յառաջումութեան, եւ ապագային ստեղծարարութեան, լեզուի կենդանի պահպանութեան եւ հարստութեան: Սովից, սրից, հիւանդութիւններից ապաստուած մընացորդ՝ Հայաստանի, Փոքր Ասիոյ եւ Կիլիկիոյ հայութեան, ցրուեցաւ աշխարհի ամէն կողմերը:

This page is sponsored by
MR. & MRS. ONNIG TABIBIAN

Մեր ցիրուցան եղած ժողովուրդը, բարեբախտաբար սիրալիր առաջնակա- նութիւնն ունեցաւ այլ եւ այլ աղբերի մէջ...: Մփելուքի աչքաբայ եւ յառաջգի- մութեան ընդունակ ժողովուրդը, որոշ տեղ է սկսել բռնել իւր բնական Երկիր- ների մէջ: Սկսել է յառաջդիմել հողեւոր զարթնումի, արուեստների եւ գրական- նութեան մէջ. հայրենաբազմ զգացմունքը բարձրացրել է իւր գլուխը, ինչպէս Երբեմն Իսրայէլի ժողովուրդի մէջ: Ունինք մեր փոքրիկ, բայց թանկագին հանրապետութիւնը: Ընդամէնը 25 տարուան կարճատեւ ժամանակը բաւա- կան եղաւ, որ հին աւերակները տակից մի նոր երկիր եւ ժողովուրդ յարու- թիւն առնէ: Մեր լեզուն պետական լեզուն է մեր սահմանները մէջ, զարու- ցում, զատարանում, փողոցի եւ խանութիւնների մէջ եւ ամենուրեք: Հայալի- տութիւնը, մեր պատմութեան, լեզուի, հնագիտութեան, արուեստի եւ գրա- կանութեան ուսումնասիրութիւնը յառաջացել է զգալի չափով...: Մեր սըր- տերը պիտի բարախեն ոչ միայն մեր զաղութային, այլ եւ հեռուոր հայրե- նիքի յառաջդիմութեան հարցերով: Այս է այսօրուան տօնի խորհուրդը եւ ար- ժէքը մեզ համար: Աչքերնիս զէպի հեռուն եւ լուսաւոր ապագան, յուսով, հա- տատով եւ սիրով լցուած:

«Հասկ», 1945

ԱՐԴԱՐ Է ՄԵՐ ԴԱՏԱՆ

Արդար է մեր դատը, ամենից արդարը բոլոր անտեսուած դատերի մէջ: Պէտք է բախենք արդարութեան փակ դռները, մինչեւ բացուին նրանք: Մէկ միլիոն նահատակների եւ նոյնչափ հողմացրիւ եղած Հայութեան անունով պէտք է բարձրացնենք մեր բողոքը, մինչեւ լսելի լինի մեր ձայնը աղբերի բախտը իրենց ձեռքին ունեցող զօրաւորներին...:

«Իէպի կեանք եւ Լոյս»

ԴԱՐՁ ԴԵՊՈՒ ՄԱՅՐ ԵՐԿԻՐ

Հագար ինն հարիւր քառասուն եւ վեց թուականը բոլորովին անսպասելի եւ նոր երեւոյթ բերեց մեր պատմութեան համար. պետական կեանքով հա- ղիւ սպրեւ սկսած մեր ժողովուրդը այնքան կազմաւորուած է զլուծ իրեն հարուածներէ, որ հրաւիր է կարգում իւր գաւակներին իւր ծոցը գտնայալ, զարեւրի պարտադրուած հողմացրիւ հասանքին հակառակ, Դարձ դէպի մայր երկիր:

Մեր աչքի առջեւ կատարուեցաւ Լիբանանի եւ Մփելիոյ հայութեան պա- տասխանը այդ մայրական կոչին, բրաձր ողբերգութեամբ, մինչեւ իսկ ժողո- վրդական խաւերի կողմից Երբեմն չափազանցութեան հասցրած, ի վնաս գործի կատարեալ կանոնաւորութեան: Նոյնը ուրիշ զաղութիւններում: Ժողո- վրդի մէջ պոթկած հայրենասիրական զգացմունքը, Երբեմն, հեղեղի նը- ման գուրս է զարիս իւր հունից եւ գփուար է իննում բուն սահմանների մէջ

This page is sponsored by
MR. & MRS. EDWARD D. JAMAKORDZIAN
MR. PETER ADAMS

պահել: Անաչառ աչքի համար Հայաստանի կառավարութեան այս ձեռնար- կութիւնը հերոսական մի դործ է հանդէպ Հայրենիքի...: Պատերազմի չափ ուժերի լարումն է պահանջում այսպիսի դործի կատարումը եւ նորա յաջող վերջաւորութիւնը պակաս չէ, քան պատերազմի մէջ տարած ամենամեծ յաղ- թութիւնը: Գոհունակութեան եւ սիրոյ ամենախորին զբաղմունքով է, որ դե- տում ենք այս երեւոյթը:

«Իէպի Լոյս եւ կեանք»

ՄԵՐ ԻՂՁԵՐԸ ՀԱՅ ԳՐԻ ՈՒ ՄԱՄՈՒԼԻ ՄԱՍԻՆ

Գրի եւ գրքի համար կատարուած աշխատանքը, կորցրած ժամանակն ու նիւթական զոհողութիւնը ամենադճնահատելին է եւ յաւիտենականը, եւ բա- րիք ընդհանրութեան համար: Ըստ այնմ էլ մամուլի աշխատանքը եւ այն մարդկանց դործն առհասարակ, «որոնք հայ գիրն ու արուեստը կ'ապրեցնեն այս երկրին մէջ ամէն գնով», արժանի է բարձր պահանջութեան: Ուստի եւ մեր հայրական յորդորն է, աշխատեցէք յարատեւ կամքով եւ նուիրմամբ՝ հայ գրի կենդանի պահպանութեան եւ բարձրացման համար: Թող սուրբ մը- նան ձեր եւ ձեր աշխատակիցների գրիչները: Ձեր մեկնը մաքուր եւ ձեր թուղթը միայն ճշմարտութիւն ընդունող: Ահա մեր իդճն ու յորդորը որ ուղ- ղել կը կամենայինք հայ գրի եւ մամուլի բոլոր աշխատակներին:

(Այս գիրքը ուղղուած է «Նոր Գիր»-ի խմբագիր Բենիամին Նու- րիկեանի եւ երեւցած է այդ համագործակցութեան 1944, քիւ մէկ համարին մէջ):

ՄՇԱԿՆԵՐ ԵՆ ՊԷՏԻ ՄԵՉ

Հայ ընտանիքներ, Հայ ծնողներ, ներշնչեցէք ձեր պատանի գաւակներին, թէ սրբազան դործ է ժողովրդական եւ եկեղեցական ծառայութեան նուիր- ուել: Հայ հասարակութիւն, ստեղծեցէք այն մթնոլորտը, որ մաքուր է եւ կենդանաւոր մեր ազգային, եկեղեցական եւ մշակութային կեանքի զարգաց- ման եւ արդիւնաւորման համար...: Տուէք մեզ նիւթական միջոցներ, պա- տանի ուսանողներ, որպէսզի կարողանանք նրանց մէջ հայրենի շունչ փչել, աղբային գիտակցութիւն ստեղծել եւ հողեւոր գինուորներ պատրաստել մայ- րենի եկեղեցու, զարոցի եւ Հայ մշակոյթի պահպանութեան համար: Մի ա- սէք, զարոցի բացումը տեսնենք, յետոյ օղնենք: Ի՞նչպէս պիտի բանանք գըպ- րոցը, երբ նախապատրաստուած չլինինք զբամով եւ ուսանողների հարկաւոր թուով:

«Հայց. Եկեղեցի», 1942, Փետ.

This page is sponsored by
MR. & MRS. SOUREN ALLALEMDJIAN
MR. & MRS. SETRAG ARDOUNI

FROM THE CATHOLICOS OF ALL ARMENIANS

VASKEN SERVANT OF JESUS CHRIST BY THE MERCY OF GOD
AND WILL OF THE PEOPLE CATHOLICOS OF ALL ARMENIANS
AND SUPREME PATRIARCH OF THE NATIONAL PRE-EMINENT
SEE OF ARARAT THE APOSTOLIC MOTHER CHURCH OF HOLY
ETCHMIADZIN

Greetings of Christian Love and Patriarchal Blessings to the Great House of Cilicia, to the Patriarchate of Jerusalem, to the Patriarchate of the Armenians in Turkey, to the Archbishops, Bishops, Vartabeds, Priests and Deacons, to the Diocesan Assembly and Diocesan and Parish Councils and their Officers, and to All Our Armenian Faithful

The Armenian Church, one of the glorious and vigorous Christian churches, by virtue of its wondrous birth, its two-thousand years long history, and its great church fathers and illustrious vartabeds who by their virtuous character, their consecrated life and work, and rich accomplishments, have served as torchbearers of our luminous faith, our national consciousness and our culture throughout the past centuries.

During the present century, His Holiness Catholicos Gareguin I Hovsepianz of the Illustrious House of Cilicia, who passed away in Antelias, was such a great ecclesiastical figure and torchbearer.

Ten years have passed since that day. For years Catholicos Gareguin illuminated and added luster to the emigrant See of the House of Cilicia through his extraordinary spiritual and intellectual endowments and the breath of his fervent patriotism.

The lamented Patriarch was a great personage as well as a firm believer, an inspired clergyman who generously disseminated to those around him and to all our people the light of the Gospel, with impassioned words and fervent zeal.

He was all vitality with boundless enthusiasm and flashes of saintly insights.

Catholicos Gareguin was a brilliant scientific mind in the modern meaning of the word, who provided enlightenment also in the realm of his own specialization, bequeating studies of lasting merit to Armenian literature. His works devoted to the ancient Armenian religious art and miniatures will always remain as authoritative sources of reference.

Gareguin Catholicos was great also as a church leader and a patriotic clergyman. He dedicated his entire life to the Armenian Church and to

the Armenian Fatherland, guided by a crystal clear discernment.

For more than half a century he worked and struggled with this insight, and with his truthful spirit withstood all types of attacks and persecutions.

He was heroic at the battlefield of Sardarabad, and he continued, under different circumstances, the same struggle while occupying the throne of the House of Cilicia, in the same spirit and with the same sense of patriotic duty. His name shall forever remain inscribed in golden letters on the pages of Armenian history as a champion of patriotism as well as of the unity of the Armenian Church.

The path of his life and work constitute for all our clergymen who wish to remain faithful to their vows and to their people, a splendid example of piety and patriotism.

His gaze always directed upwards to the bright horizons of the spiritual world, Gareguin Catholicos received his inspiration continually from the Altar of the Saviour's Descent and from the lofty Armenian mountains. The voice of the native soil spoke to his heart. He loved and adored with all his being his own tenacious people and Motherland, Armenia; he loved the Armenian Church as the wonderful masterwork of the Armenian people and, regardless of where he was, he adored the God-ordained Holy Etchmiadzin of All Armenians. Through the eternal light of Holy Etchmiadzin, Catholicos Gareguin vitalized the See of Cilicia for many years and made it prosper.

The illustrious Patriarch crystalized and strengthened the spirit of our national ecclesiastical unity through his admirable warmth and lucidity of mind and soul, and considered that spirit of unity as the best assurance for the preservation of the life of our people dispersed to the far corners of the world. Even today from the other shore of life, he continues to illuminate, to strengthen and lead us. He continues to exhort and to reprimand those who deviate from the true path laid by him and are wandering in avenues of perdition.

Ten years have passed since his death, but Catholicos Gareguin is alive in our life, in our soul, and his name is preserved among the luminaries of Holy Etchmiadzin.

And he now occupies his chair at the Matenadaran of Yerevan with greater distinction than anywhere else.

The beloved Patriarch is and shall serve as a distinct standard for all coming generations.

"Born a mortal, he left an immortal memory." Khorenatzi.

On the occasion of the tenth anniversary of the death of His Holiness Gareguin Hovsepianz, Catholicos of the House of Cilicia, of blessed memory, we direct all our hierarchal sees, diocesan primates, and our national ecclesiastical authorities to conduct services for the Repose of Souls on June 10, of that year on the occasion of the feast of the Pentecost, and to

recall the memory of the life and work of the great hairabed.

May the sacred name of the great Patriarch always remain alive in our hearts and under the sacred vaults of the Armenian Church.

Eternal light and peace to his immortal soul.
"May the memory of the righteous be blessed."

VASKEN I
Supreme Patriarch Catholicos
of All Armenians

This Gontag was issued on
March 12 in the year of our Lord
1962, and according to the Armenian Calendar
1612 at the Monastery of Holy Etchmiadzin
No. 440

MESSAGE FROM THE PRIMATE

To the Pastors and Parish Councils
of our Diocese:

June 10 of the current year, will mark the tenth anniversary of His Holiness Catholicos Gareguin Hovsepianz, of the Illustrious House of Cilicia, of blessed memory.

On this occasion His Holiness Vasken I, Catholicos of All Armenians has directed by his Gontag dated March 12, that all hierarchal sees, diocesan primates, and national religious authorities hold on June 10, the day of the Feast of Pentecost, services for the Repose of Souls calling to remembrance the life and work of the great Patriarch.

Since the beloved Gareguin Catholicos has been a most eminent primate of the Diocese of the Armenian Church of America, we hereby direct the pastors of our Diocese to celebrate on Sunday, June 10, the Divine Liturgy and to hold services for the Repose of Souls in memory of the great Patriarch, reading from the Altar the Serpadar Gontag of His Holiness and to use as their text his fruitful life and work, his dedication to his Church and people as a Patriarch endowed with apostolic zeal, a prophetic preacher, a learned author and scientist and a constructive and wise religious leader.

We suggest that in all the parishes of our Diocese, special commemorative gatherings be sponsored dedicated to the life and work of the great Hairabed.

"May the memory of the just be blessed."

With paternal blessings,
SION ARCHBISHOP
Primate of the Diocese of the Armenian
Church of America

Catholicos Gareguin Hovsepianz

Catholicos Gareguin has become one of the most loved leaders of the Armenian Church and people within the last fifty years, and has attained prominence as a scholar as well as a dedicated shepherd of the flock.

Catholicos Gareguin was the embodiment of the best attributes of the Armenian people. He was a dynamic spiritual and intellectual force, a true devotee of his clerical calling, an able administrator, an incisive orator and teacher, and withall gentle, patient, and understanding.

In his diminutive but attractive body was stored tremendous energy, physical, mental, and spiritual. Ever active, ever alert with a very keen, retentive memory, quick in perception, and equally quick in formulating his opinions and arriving at a decision.

Catholicos Gareguin was born of humble parentage in 1867, December 17, in the village of Maghavouz at the province of Garabagh, the ancient Siunik of Armenia.

At the village school he received his elementary schooling, and after attending the primary grades at the grammar school at Maragha, he entered the provincial higher schools at Shooshy. In 1882 he was admitted to the Georgian Academy (Kevorkian Jemaran) at Etchmiadzin where, through his unusual intelligence, he attained outstanding rank among the students.

In his memoirs Gareguin tells of the anxiety of his father over his inability to purchase new garments for him and to secure his fare to Etchmiadzin. To relieve his father of this anxiety, his mother gave him the gold coins on her head-band.

Gareguin comments, "Poor mother, what a sacrifice for a young lady, to part with the tiny gold pieces of her head-band, for the sake of her son's schooling."

Graduating from the Seminary in 1886, he continued his post graduate studies. Hardly eighteen, he joined prominent scientists on archeological expeditions. In 1888, already a member of the Etchmiadzin congregation, he was ordained an archdeacon.

In 1852 Patriarch Ormanian, heading the delegation of Armenians from Constantinople to Catholicos Khrimian's consecration in Etchmiadzin, arranged for archdeacon Gareguin to take up advanced studies in theology and philosophy at the University of Leipzig, Halle and Berlin, in Germany.

In 1897 the University of Leipzig granted him the degree of Doctor of Philosophy for his thesis on "The origin of the Doctrine of One Will according to Armenian and Greek sources."

This page is sponsored by
MR. & MRS. LEVON ARSLANIAN
MR. & MRS. GARO ARTINIAN

Returning to Etchmiadzin, in 1897, he was ordained a celibate priest and was appointed as a lecturer in theology and classic Armenian literature at the Seminary. In the meanwhile he pursued his researches in archeology, and philology. In 1905 he was appointed Dean of the Georgian Seminary at Etchmiadzin. During his tenure he intensified his studies in Armenian antiquities, illuminated manuscripts, and the art of illumination.

He left for Berlin again just before the First World War to publish one of his major works, "An Album of Armenian Miniatures," but he was forced to return, in 1914, at the outbreak of the war. At Etchmiadzin he took a leading part for the relief of Armenian refugees from Turkish Armenia.

In 1917 he was ordained a bishop. In 1918 he went to the front to give moral and spiritual succor to the Armenian forces fighting the Turkish invaders. In 1920, at great personal risk, he persuaded the commander of the Turkish forces to cease the bombardment of beleaguered city of Kars. In 1921 he was appointed dean of the Department of Antiquities at the University of Yerevan. In 1925 he was elected a member of the Supreme Spiritual Council of Etchmiadzin, and in 1927 Primate of the Armenian Diocese in Russia, Crimea and Nor Nakichevan.

As the delegate plenipotentiary of Catholicos Khoren, in 1934, he visited Europe, the Near East, and arrived in the United States, and raised \$35,000 for the Cathedral of Etchmiadzin. In 1938 he was elected Primate to the Diocese of the Armenian Church in America.

During his service of seven years in the United States, he completely reorganized the Diocese, created auxiliary committees, appointed visiting pastors and a principal for the Armenian schools, began the publication of the monthly organ of the Diocese, "Hayasdanyaitz Yeghetsy", gave many public lectures and drew the plan of an Armenian seminary for training clergymen for the Armenian Church in America. He liquidated the debts of the Diocese and established the Diocesan annual voluntary dues of "The mite of the Illuminator."

Armenian Americans celebrated his 50th Anniversary of Priesthood and raised a Jubilee fund. This fund he completely donated to the Catholicate of Cilicia in Antelias, of which historic See he had been elected Catholicos.

In January 1945 Archbishop Gareguin left the United States for Antelias, and on April 8, 1945, he was consecrated Catholicos. In June 1945, he left for Etchmiadzin to preside at the national Conclave for the election of the Catholicos of Etchmiadzin, Kevork VI Tchorekjian, thus reaffirming the unity of both Sees.

This page is sponsored by
MR. & MRS. HOWARD ATESHIAN
MR. & MRS. JOSEPH BOYAJIAN

Many were his preoccupations in Antelias, and outstanding were his accomplishments. Through donations solicited from benefactors he secured income-bearing properties so as to make the Catholicate self-sustaining. He built the Seminary with the library and museum sections, the summer residence of the Catholicate with an adjoining school and chapel; augmented the teaching staff of the Seminary with outstanding intellectuals; established the department for the training of married priests; founded Sunday Schools; enlarged the volume of "Hask", the monthly organ of the Catholicate, and through his tireless efforts and creative enterprise, he raised Antelias to the level of a high religious and cultural center.

Catholicos Gareguin passed away on June 20, 1952.

High are the scholarly accomplishments of Catholicos Gareguin and voluminous his contributions covering a period of more than sixty years. His work can be grouped into four categories: religious, philological, historical, and antiquities.

In most of his researches and studies he treaded grounds unexplored by other students of Armenian history, art, and antiquity.

Stone inscriptions as well as manuscripts have been the main sources of his original studies and synthesis in writing the history of Armenian princely households who came to the scene during the eleventh to the fifteenth centuries. "Kaghbkiank or Broshiank in Armenian History" is his major work in three volumes, on three princely households. Smaller volumes by him present the history of other princely households. With his work in this field, Catholicos Gareguin has brought to light four centuries (10th-15th) of Armenian history that had remained in complete obscurity.

But the greatest work he has done comprises his original studies on the art, technique, and antiquity, of Armenian manuscripts and illuminations.

What Komitas Vartabed did in recreating the Armenian folk music, what Toramanian did in reclaiming Armenian architecture, so did Catholicos Gareguin for the art of Armenian manuscripts and miniatures.

Aside from his many studies and articles, Catholicos Gareguin has contributed to Armenian periodicals, he has written the following major works on Armenian manuscripts and miniatures: 1. "The Art of Manuscripts in Eastern Armenia — the first and second volumes of this great work unfortunately still remain unpublished. 2. "A page from the history of Armenian art." 3. "Themes and studies for the history of Armenian art and culture." 4. "A compilation of Armenian manuscripts"—comprising a number of volumes, the first one of which was published in 1951. This work contains highly valuable data for the study of Armenian history,

---

This page is sponsored by
MR. & MRS. FICHARD K. GREGORY
MR. & MRS. NISHAN G. HINTLIAN

classic literature, culture, and particularly the art of Armenian miniatures or of illuminated manuscripts. 5. "An album of illuminated manuscripts" —the crowning glory of his life work in its thorough, analytical presentation of manuscripts, their sources, antiquity, comparative merits, etc. etc. This work comprises 120 colored reproductions and from 2500-3000 photographic reproductions of originals in black and white. Unfortunately this great work still remains unpublished.

Catholicos Gareguin has published nearly fifty volumes, has signed nearly 150 serious articles and has left behind ten other works for future publication.

The late eminent Armenian critic, Hagop Oshagan, in his work, "Etchmiadzin and Catholicos Gareguin Hovsepianz" lauded him as an outstanding authority on Armenian philology, miniatures and manuscripts.

Catholicos Gareguin was a man of inspiration. He was a true preacher of the Gospel. Eloquent and enlightening are his collected sermons, which were published in a single volume, under the title, "Towards Light and Life."

To posterity Catholicos Gareguin has bequeathed the priceless legacy of his works and the example of his singularly humble and dedicated life.

THE VERY REV. YEGHISHE GIZIRIAN

"Ghevont Yeretz" At the Battle of Sardarabad

The Battle of Sardarabad was only hours away.

Owing to the disintegration and retreat of the Imperial Russian Armies in the Caucasus as a consequence of the Bolshevik Revolution, a hastily organized small Armenian army had assumed the lonely defense of the homeland against superior Turkish forces. Ill-equipped, ill-trained, the defenders were no match for the battle-hardened veterans of the Turkish Army corps which already had pushed them back beyond Erzinjan towards the very heart of historic Armenia.

A retreating army is already half defeated; it was necessary to call a halt and face the enemy before it was too late. This, in a desperate gamble, the Armenian command decided to do at Sardarabad.

The very fate of the nation hung in the balance. Having virtually destroyed the entire Armenian population of Turkish Armenia, the Turks were now about to destroy the other half on the Russian side, thereby putting an end to the vexing Armenian Question once and for all. There ex-

---

This page is sponsored by
MR. & MRS. JOSEPH HOPLAMAZIAN
MR. & MRS. HAGOP KASAKIAN

isted no hope for aid from outside. Everyone expected the worst to befall.

At this juncture the attention of a group of soldiers who were digging trenches for the battle which was imminent, was attracted by a figure, dressed in the black cassock and pointed cowl of Armenian clergymen, who galloped towards them on a white charger. Even for demoralized soldiers who just then were not certain whether they were actually engaged in digging a defensive position or their own grave, the unexpected appearance of the handsome clergyman on horseback, with the episcopal panakia shining on his chest and a cross in his hand, was an arresting sight. He brought his mount expertly to an abrupt stop, and without the loss of a moment began to address the men. There was no one to record the fiery words which he uttered, but the words moved them as they had never been moved before, and kept ringing in their ears even after this modern Ghevont Yeretz had blessed them and making the sign of the cross, had turned and galloped towards the next defensive position, then to the next, on and on, even after the canons began to roar.

What were the magic words that electrified a tattered, demoralized army of raw recruits? We will never exactly know. But this much we know that when the Turkish forces confidently moved forward to give, what they hoped would be, the final death blow, they faced an immovable wall of fire. They halted, reeled and ran back in utter rout. Armenia was saved.

It is unwise to attribute so complex a thing as victory on a battlefield to the action of one man. There was glory enough for all who fought at Sardarabad on that fateful day in May, 1918 — for the commanders and for the peasant soldiers. Yet the heroic action of the clergyman patriot, even by the testimony of the commanders and soldiers, had contributed tremendously to the victory, and he was duly honored by the government with the Order of Georgevsky, for bravery.

This heroic modern Ghevont Yeretz was none other than Bishop Gareguin Hovsepianz, later renowned Catholicos of Cilicia, and onetime beloved Primate of the Diocese of the Armenian Church of America.

The Brave Shepherd

Thrice within the span of a few years Bishop Gareguin Hovsepianz proved a truly brave shepherd of the flock.

As a consequence of his exhausting and hopeless work for the care of the hungry and pestilence-laden Armenian refugees who crowded into the monastery of Holy Etchmiadzin during World War I, whose lifeless

---

This page is sponsored by
MR. & MRS. JACK SHAHINIAN
MR. & MRS. EDWARD TURNAMIAN

bodies by the score were carted away every day to be buried in common graves, he contracted typhoid fever and nearly lost his life.

Later at the Battle of Sardarabad, in 1918, unmindful of personal danger, he inspired an utterly demoralized army to fight heroically in defense of family, Church, and homeland.

Two years later, at the great disaster of Kars, at considerable personal risk, he rode through the sniper infested no-man's-land and enemy territory to request from the Turkish commander the lifting of the cruel barrage which wreaked havoc among the luckless civilians fleeing the doomed city. So impressed was the Turkish colonel by the audacity of the unarmed Armenian clergyman that he immediately ordered the batteries to halt their deadly work!

Yet amazingly enough this daugty twentieth century Ghevont Yeretz was also one of the gentlest, most generous men in the memory of all who have come to know him.

Gareguin Hovsepianz — brave shepherd of the flock, profound scholar, cum laude graduate and holder of the doctor's degree from a German university, eloquent preacher, and great church administrator—was fashioned by his Creator as a happy combination of paradoxes. He was bold and at the same time gentle, learned yet humble, endowed with inexhaustible energy and a first-rate mind, quick to surmise a given situation, yet judicious and deliberate in the extreme in action, especially when dealing with the emotions of men. During his long years of service as a bishop at Etchmiadzin, as an Archbishop Primate in America, and as Catholicos in Antelias, no one can recall an instance where he may have lost patience or composure even under extreme provocation. Once when he was most boorishly insulted by a wealthy parishioner in the presence of several persons, he responded, as always, with utmost civility and courtesy. Those who witnessed the proceeding were greatly offended. Unable to restrain herself one of them later exclaimed, "Srpazan, why didn't you give the man his due?" His answer was: "This, my daughter, was the only becoming thing for us to do."

In our much misunderstood "democratic" church a prelate often finds it necessary to deal with men who are inconsiderate of the high office. Archbishop Gareguin, despite the wide respect he enjoyed which at times came close to adoration, had his share of such encounters. Yet he never allowed a personal affront to create a wall between himself and his tormentors. His admirers were a legion, and many of them would have willingly gone to great lengths in his defense, but they found no encouragement from him; he would not tolerate the creation of pro-Gareguin clique

---

This page is sponsored by
MR. & MRS. RICHARD TURNAMIAN
MR. OVSIA YEREMIAN

no matter what justification there might have been for such a development. He was the shepherd of the flock, the entire flock, not only of those who followed him, but, as our Lord so touchingly described, also of the sheep that strayed. And herein was the key of his immense popularity.

The same selfless and unswerving devotion to principle characterized his incumbency as Catholicos of Cilicia. Upon their assumption of that high office, many a lesser man in Sis or Antelias have been unable to withstand the temptation of endowing their title, "Catholicos," with prerogatives and jurisdictions that rightfully belong to Etchmiadzin. As a profound student of our church history, Catholicos Gareguin knew very well the tragic consequences of such acts of vanity and selfish ambition. Therefore, from the very first day of his consecration as the Catholicos of Cilicia he declared in no uncertain terms, publicly, the supremacy of the See of Etchmiadzin, and to the very end refused to give his signature to a so-called "Constitution" (of the Catholicate of Cilicia) which had been manipulated by a political group to facilitate the usurpation of the Cilician see and the consequent schism in the body of the Armenian Church. He clearly foresaw the danger, strove with all his might to forestall it, but alas, it came to pass—after his death—as planned by men who think that the Armenian Church is expendable in the interest of partisan politics.

A genuine love for his fellow men, boundless patience, exemplary humility, and thoroughgoing loyalty, piety, and patriotism—these and many other virtues combined to form the noble, unforgettable personality which we came to know and love as our Gareguin Srpazan. Blessed is his memory.

Editorial, "The Armenian Church" June, 1962

Quotations

THE VALUE OF THE HUMAN SOUL

Have you ever gazed at distant expanses from the height of mountains? The hills and valleys are only around you. The farther you look, the smoother are the variations of topography. Learn to observe from the heights all human acts and deeds, and if you penetrate into the depths of the souls of others and then effect a comparison with your own inner world, in a spirit of justice, you will find many things of beauty there.

And truly beautiful is the human soul, the greatest miracle in the universe. It is not idle to refer to it as the "inner world," for a vast world it is of thoughts and emotions, hopes and aspirations, imagination and vision, love and charity, virtue and goodness, devotion and conscience.

This page is sponsored by
MR. & MRS. FRAK ZOTIAN

Thus it is understandable why our Lord has described the soul or the inner man as the location of heaven, "heaven is within you." Yet that very soul can become a hell by jealousy, hatred, evil, selfishness, avarice and simply a negative attitude.

Transform your souls into lovely gardens adorned with magnificent, sweet-smelling flowers, or be like unto the wise merchant who, according to the Lord, sold everything so as to buy a precious pearl. That precious pearl is but your soul.

Everything is ephemeral, of secondary import. Therefore, use your large and small capacities, your science, your art, your pen, your tongue, and your wealth, so that your souls become priceless pearls, bright, luminous, and akin to God. The smallest good, even an offer of a glass of water does not go unseen by God. Bring your share, according to your capacity into the construction of the edifice of public morals, beginning with yourself, then up the spirals of church, people, and country.

The attribution of value to the human soul is the basis of all this. Personality is sacred: do not approach it wearing gloves of iron. The current dissension among our people, the efforts to villify and contradict each other to the extent of open enmity are to us a source of great sorrow. It is neither Christian nor patriotic, but a one sided perversion, a disease. All excesses are wrong and are to be avoided.

To value the human soul, the person and honor of others is a Christian duty, it is also a fruit of good breeding. Advance toward light and life through the Lord's path, guided by the rays of His Gospel.

"Toward Light and Life"

THE SUPREME PATRIARCHATE OF THE ARMENIAN CHURCH

" . . . We have wished to clarify a little these thoughts . . . having in view certain erroneous opinions in some circles which favor the transfer and addition to the See of Cilicia the preogatives of the Supreme Patriarchal See of Holy Etchmiadzin. It seems to us that the dissemination of such thoughts is not only unhistoric and a transgression against the spirit and tradition of the inception and establishment of the Armenian Church, but pernicious as well. The Supreme Patriarchate of the Armenians will stay where it was established by the Illuminator, following the path prepared by the Apostles, where our church fathers as Nerses the Great, Sahak Parthev, and St. Mesrob have worked becoming organized as a vital, effective institution as leader and director of the spiritual and cultural life of the Armenian people.

The establishment of a see outside the homeland was the outcome of unfortunate historic circumstances. It has been subject to heterodoxy, which the history of the Catholicate of Cilicia indicates even during the ascendancy of the Armenian kingdom."

"Towards Light and Life"

THE CATHOLICATE OF CILICIA

Certainly the Patriarchal see of Cilicia likewise is precious for us. It is an indivisible part of the totality of the Armenian Church, as are the patriarchates of Jerusalem and Constantinople, independent in internal, local matters, but subject to the total or universal head of the Armenian Church, or as it is customary to refer, the Catholicos of All Armenians, in matters pertaining to doctrine, rituals, and in relations with other churches. The incumbents of the aforementioned great sees are but co-workers of the Universal Patriarch in important ecclesiastical questions. But it is he who presides over the great National Ecclesiastical Assemblies, organizes and summons it into session, publishes canonical decisions and elucidates them when necessary; he is the head of our ecclesiastical unity."

"THE TIME HAS COME . . . ."

"Our Diocese has no Cathedral, no Diocesan House . . . . The time has come for us to think on this problem . . . . The question does not concern merely having a church, but, along with it, also a Diocesan House and Community House with its related divisions, so that it may become a center providing light and warmth for the faithful sons of our Church throughout our diocesan jurisdiction."

ARCHBISHOP GAREGUIN

*(From his message to the
Diocesan Assembly, Nov. 7, 1942)*